

**POLITECHNIKA
OPOLSKA**

PRZEGLĄD NAUK STOSOWANYCH

pod redakcją
dr hab. Mariusza Zielińskiego, prof. PO

nr **10**

**Wydział Ekonomii i Zarządzania
Opole, 2016**

PRZEGLĄD NAUK STOSOWANYCH
NR 10

ISSN 2353-8899

Przegląd Nauk Stosowanych Nr 10

Redakcja: Mariusz Zieliński

Wszystkie artykuły zostały ocenione przez dwóch niezależnych recenzentów

All contributions have been reviewed by two independent reviewers

Komitet Naukowy czasopisma:

dr hab. Mariusz Zieliński (przewodniczący)

dr inż. Małgorzata Adamska, dr hab. Maria Bernat, dr Ewa Golbik-Madej,

dr Izabela Jonek-Kowalska, dr inż. Brygida Klemens, dr hab. Barbara Kryk,

dr Małgorzata Król, dr hab. Aleksandra Kuzior, prof. dr hab. Krzysztof Malik,

dr hab. Mirosława Michalska-Suchanek, doc. PhDr. Michal Oláh PhD (Słowacja),

dr hab. Kazimierz Rędziński, dr Alina Rydzewska, dr hab. Brygida Solga,

dr inż. Marzena Szewczuk-Stępień, dr hab. Urszula Szuścik,

doc. PhDr. ThDr. Pavol Tománek, PhD (Słowacja), PhDr. Jiří Tuma, PhD (Słowacja),

dr hab. inż. Janusz Wielki

Komitet Redakcyjny:

dr hab. Mariusz Zieliński (przewodniczący)

dr inż. Małgorzata Adamska, dr hab. Maria Bernat, prof. dr hab. Krzysztof Malik, dr hab. inż.

Janusz Wielki, dr inż. Bogdan Ruszczak (sekretarz)

Recenzenci: Małgorzata Adamska, Wiesława Caputa, Monika Haczkowska, Izabela Jonek-Kowalska, Danuta Sz wajca, Filip Tereszkiewicz, Dariusz Zdonek, Mariusz Zieliński

Copyright by Politechnika Opolska 2016

Projekt okładki: Krzysztof Kasza

Opracowanie graficzne: Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej

Wydanie I, 2016 r.

ISSN 2353-8899

Spis treści

SŁOWO WSTĘPNE	5
Wanda Nagórny CHARAKTERYSTYKA OSZCZĘDNOŚCI DŁUGOTERMINOWYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE.	7
Eva Sikorová, Markéta Měřvová, Jan Novotný PROFIT ANALYSIS COMPARISON IN BUSINESS AND non-profit organizations IN TERMS OF ACCOUNTING, FINANCE, TAX.	21
Waldemar Grądzki CYFROWA DYDAKTYKA SZANSĄ NOWEJ EDUKACJI	43
Przemysław Szymański CYBERPRZESTRZEŃ JAKO MIEJSCE POSZUKIWANIA PRZEZ MŁODZIEŻ INFORMACJI ORAZ DOSTĘPU DO GROŹNYCH DLA ZDROWIA TREŚCI I SUBSTANCJI	59
Olga Pawłowska WYKORZYSTANIE NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII INFORMATYCZNYCH DO ZDOBYWANIA WIEDZY PRZEZ OSOBY CHORE NA STWARDNIENIE ROZSIANE	71
Rafał Wielki INFORMATYCZNE WSPARCIE KRYMINALISTYCZNYCH ANALIZ INFORMACJI.	89
Rafał Prabucki KRYPTOLOGIA A PRAWO – WYBRANE ZAGADNIENIA: IDEA KRYPTOWALUTY I JEJ WPŁYWU NA EWOLUCJĘ OSZUSTW W INTERNECIE	105
Anna Kotasińska WOJNA MEKSYKAŃSKICH KARTELI NARKOTYKOWYCH	123
Pavel Procházka RECENZJA KSIĄŻKI AUTORSTWA: TOMÁNEK PAVOL, „MARRIAGE AND FAMILY IN INTERFAITH DIALOGUE”, BRNO, TRIBUN EU, 2016	137

SŁOWO WSTĘPNE

Dziesiąty numer kwartalnika Przegląd Nauk Stosowanych ma charakter przeglądu. Jest to pierwszy numer, którego wydawcą jest Politechnika Opolska. Większość nowych członków Komitetu Naukowego i Redakcyjnego stanowią pracownicy Wydziału Ekonomii i Zarządzania. Nowa Redakcja będzie starała się kontynuować dobre praktyki przyjęte w poprzedniej lokalizacji Przeglądu Nauk Stosowanych (GWSP w Gliwicach), w tym deklaruje otwarcie na szeroką problematykę i autorów pochodzących z różnych ośrodków naukowych.

Wśród ośmiu artykułów zgłoszonych do publikacji znalazły się dwa dotyczące problematyki gospodarczej, trzy odnoszące się do wykorzystania nowych technologii informatycznych w edukacji i życiu codziennym, z perspektywy związanych z tym szans i zagrożeń, trzy ostatnie artykuły przygotowane zostały przez przedstawicieli nauk prawnych.

Pierwsze zamieszczone opracowanie dotyczy roli gospodarczej długoterminowych oszczędności gospodarstw domowych. Z jednej strony, są one istotne dla bezpiecznej przyszłości gospodarstw domowych, zwłaszcza biorąc pod uwagę problemy demograficzne i związane z nimi niebezpieczeństwo poważnego spadku dochodów w momencie osiągnięcia wieku emerytalnego. Z drugiej strony, w skali makroekonomicznej oszczędności długoterminowe gospodarstw domowych są źródłem finansowania inwestycji w gospodarce narodowej. W opracowaniu zwrócono uwagę na czynniki determinujące skłonność do oszczędzania, skupiając się zwłaszcza na dochodach do dyspozycji i etapach cyklu życia. Drugi z artykułów o tematyce ekonomicznej dotyczy charakterystyki i porównania przedsiębiorstw działających na zasadach rynkowych (zmierzających, w uproszczeniu, do maksymalizacji zysku) i organizacji *non-profit*. Rozważania skupiły się na podstawowych różnicach w zakresie zarządzania, finansów, rachunkowości i podatków. Zwrócono także uwagę na podstawowe bariery w rozwoju tych dwóch grup podmiotów. Istotną część artykułu stanowi porównanie podmiotów gospodarczych i *non-profit* w zakresie modelowej sytuacji obliczania podatku dochodowego. Część badawcza artykułu oparta jest na danych liczbowych dotyczących Republiki Czeskiej.

Pierwszy z artykułów z zakresu szeroko rozumianej pedagogiki podejmuje problem „cyfrowej szkoły”, jako synonimu nowoczesnego podejścia do procesu dydaktycznego z wykorzystaniem multimedialnych. Tezą artykułu jest stwierdzenie, że znaczący odsetek polskich szkół podstawowych w Polsce Wschodniej nie jest jeszcze przygotowany do powszechnego wdrożenia cyfrowej dydaktyki, co stwarza realne zagrożenia dla tworzenia równych szans edukacyjnych wszystkich dzieci. Wiele miejsca w rozważaniach poświęcono zdynamizowaniu działań na rzecz rozwoju kompetencji ucznia w kontekście wprowadzenia powszechnego procesu cyfryzacji dydaktyki szkolnej. Hipoteza artykułu weryfikowana była na bazie badań przeprowadzonych w latach 2012–2014, dotyczących kompetencji medialnych

nauczycieli w kontekście procesu cyfryzacji szkół podstawowych. Kolejny artykuł traktuje o cyberprzestrzeni i jej wpływie na codzienność młodzieży. Anonimowość oraz łatwy dostęp sprawiają, że w cyberprzestrzeni funkcjonują także osoby prowadzące działalność negatywną. Zmiany kulturowo-społeczne sprawiają, że młodzież coraz częściej korzysta z informacji w Internecie, często bez weryfikacji ich wiarygodności i rzetelności. Możliwość uniknięcia zagrożeń jakie niesie cyberprzestrzeń stwarza rozsądne korzystanie z jej zasobów oraz związane z tym działania edukacyjne i profilaktyczne. Ostatnie z opracowań o charakterze pedagogicznym poświęcono e-learningowi jako formie kształcenia osób z niepełnosprawnościami, na przykładzie osób dotkniętych stwardnieniem rozsianym (SM). W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczących wykorzystania kursów e-learningowych przez osoby chore na stwardnienie rozsiane.

Trzecia grupa artykułów odnosi się do problematyki prawnej. Pierwszy artykuł w tej grupie podejmuje tematykę informatycznego wsparcia kryminalistycznych analiz informacji. Ze względu na rozwój technologiczny, organa ścigania coraz częściej korzystają z nowoczesnych narzędzi informatycznych w celu dokonywania analizy informacji, w tym analizy kryminalnej oraz analizy śledczej. W artykule szczególną uwagę zwrócono na możliwości pozyskiwania materiału dowodowego z wykorzystaniem danych pochodzących z telefonów komórkowych, zwłaszcza osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa. Drugi w tej grupie artykuł rozpatruje powstanie, funkcjonowanie i niebezpieczeństwa związane z pojawieniem się w cyberprzestrzeni tzw. waluty cyfrowej, w postaci monet kryptograficznych. Spowodowało ono szereg zmian w funkcjonowaniu użytkowników w sieci, w tym rozszerzenie pola działań cyberprzestępców. Artykuł ma na celu ukazanie wpływu pojawienia się monet typu bitcoin na powstanie nowych form oszustw występujących w Internecie. Ostatni z opublikowanych artykułów prezentuje tematykę funkcjonowania karteli narkotykowych w Meksyku w XX i XXI wieku, które stały się ponadnarodowymi organizacjami przestępczymi. W artykule odniesiono się do wpływu sytuacji politycznej państwa i polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych na funkcjonowanie przemysłu narkotykowego oraz konieczności reorganizacji jego struktur, zapoczątkowanej w 2000 roku, kiedy rozpoczął się okres krwawych walk między organizacjami przestępczymi.

Numer czasopisma zamyka recenzja książki *Marriage and family in interfaith dialogue*, której autorem jest doc. PhDr. ThDr. Pavol Tománek (członek Komitetu Naukowego Przeglądu Nauk Stosowanych). Książka ukazała się nakładem Wydawnictwa Tribuna EU w Brnie w 2016 roku. Autorem recenzji jest Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD.

Mariusz Zieliński

CHARAKTERYSTYKA OSZCZĘDNOŚCI DŁUGOTERMINOWYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE

Streszczenie: Długoterminowe oszczędności gospodarstw domowych pełnią ważną rolę w gospodarce. Warunkują bezpieczną przyszłość gospodarstw domowych. Są źródłem inwestycji w gospodarce narodowej. W gospodarce polskiej udział gospodarstw domowych oszczędzających długoterminowo jest skromny. Skłonność do oszczędzania zależy od wielu czynników. W artykule zwrócono uwagę na dwa: dochody do dyspozycji i cykl życia. Barię wzrostu oszczędności jest duża, uzasadniona nieufnością do instytucji rynku finansowego. Znajomość celów oszczędzania długoterminowego pozwala na dostosowanie oferty produktów finansowych do potrzeb gospodarstw domowych.

Słowa kluczowe: oszczędności, gospodarstwa domowe, lokaty.

THE CHARACTERISTICS LONG-TERM SAVINGS OF HOUSEHOLDS IN POLAND

Summary: Long-term savings of households play an important role in any economy. They are a prerequisite for secure future of households. They are also a source of investment in the national economy. In the Polish economy a share of households that have long-term savings is relatively insignificant. Inclination to save depends on numerous factors. The article pays attention to the following two of them: disposable income and a life cycle. There is a barrier that prevents households from saving and this barrier refers to justified mistrust to the institution of the financial market. Some knowledge of long-term saving targets allows for adjusting offers of financial products to needs of households.

Keywords: savings, households, deposits.

1. WSTĘP

Oszczędzanie długoterminowe ma duże znaczenie zarówno dla gospodarki narodowej jak i dla gospodarstw domowych. Oszczędności te są ważnym źródłem finansowania. Niski poziom długoterminowych oszczędności może stanowić poważny problem dla gospodarki będącej w fazie ożywienia gospodarczego, kiedy wzrośnie popyt na pieniądź wynikający ze wzrostu skłonności do inwestowania. Finansowanie prorozwojowych inwestycji jest konieczne dla przyspieszenia a nawet zachowania tempa wzrostu gospodarczego. Ograniczone możliwości finansowania tego typu inwestycji mogą skłonić bank centralny do poszukiwania kapitałów za

granicą, wobec czego wzrosnie zadłużenie zagraniczne. Oszczędności długoterminowe mogą też wpływać na zmniejszenie deficytu budżetowego w sytuacji wzrostu wydatków budżetowych.

Długoterminowe oszczędzanie jest również istotnym problemem dla gospodarstw domowych. Powszechnie już panuje przekonanie, że w niedalekiej przyszłości emerytury nie zapewnią zabezpieczenia potrzeb gospodarstw domowych tej grupy i już dziś konieczne jest uruchomienie godnych zaufania instrumentów oszczędzania długoterminowego. Podstawową cechą oszczędzania długoterminowego jest regularność. Wiąże się to z wyrobieniem w sobie nawyku odkładania nawet niewielkich pieniędzy, ale przez długi czas. Procesowi temu sprzyja odpowiednie motywowanie. Wybór form oszczędzania ma znaczenie drugorzędne [Wójcik 2010: 35].

Celem artykułu jest zdiagnozowanie stanu oszczędności gospodarstw domowych w Polsce, identyfikacja celów i form oszczędzania oraz wskazanie na ważniejsze determinanty sprzyjające wzrostowi oszczędności. Dla realizacji celu zastosowano metodę desk research bazującą na danych wtórnych.

2. WPŁYW CZYNNIKÓW DOCHODOWYCH I DEMOGRAFICZNYCH NA SKŁONNOŚĆ DO OSZCZĘDZANIA DŁUGOTERMINOWEGO

Skłonność do oszczędzania oraz preferencje w wyborze sposobów lokowania oszczędności gospodarstw domowych są kształtowane przez czynniki o różnej sile i kierunku oddziaływania. Są to zarówno czynniki ekonomiczne, w tym finansowe i fiskalne, jak i pozaekonomiczne: prawne, społeczne, technologiczne, demograficzne czy kulturowe [Wójcik 2010: 35]. NBP definiuje gospodarstwa domowe jako zbiór osób prywatnych oraz rolników indywidualnych i przedsiębiorców zatrudniających do 9 osób włącznie. Nie jest to więc grupa osób o jednorodnej charakterystyce. Zróżnicowaniu podlegają np. cele oszczędzania, a w stosunku do mikroprzedsiębiorstw część oszczędności powinno się zakwalifikować do inwestycji.

Spośród czynników ekonomicznych wpływających na kształtowanie oszczędności długoterminowych kluczowe znaczenie mają dochody do dyspozycji gospodarstw domowych. Zróżnicowanie wysokości dochodów wywołuje znaczne różnice w stopach oszczędności względem dochodu. Z badania *Diagnoza Społeczna* wynika, że wysokość oszczędności gospodarstw domowych w przeważającej mierze nie przekracza trzymiesięcznych dochodów. Odsetek posiadających oszczędności w wysokości powyżej rocznych dochodów to jedynie 7%, co oznacza w populacji wszystkich gospodarstwach domowych zaledwie niecałe 3%.

Badania prowadzone przez Biuro Analiz Makroekonomicznych Banku PKO BP S.A. w 2015 roku wskazują ujemną stopę oszczędności dla 20% gospodarstw o najniższych dochodach. Natomiast dopiero w grupie gospodarstw domowych o najwyższych dochodach (ponad 3 tys. zł), stanowiących 20% całego zbioru

gospodarstw domowych, stopa oszczędności wynosi ok. 30%. Grupa ta stanowi potencjalne źródło oszczędności długoterminowych.

Jak szacują eksperci, poziom dochodów w Polsce liczony proporcjonalnie do wzrostu PKB *per capita* zrównałby się ze średnim unijnym poziomem za około 15 lat, gdyby utrzymane zostało przeciętne tempo wzrostu Produktu Krajowego Brutto państw UE z ostatnich 10 lat. Można sądzić, że wzrost PKB spowoduje wzrost zamożności i będzie się przekładać na wzrost skłonności do oszczędzania [Polskie oszczędności: raport 2015]. Na poziom i strukturę oszczędności gospodarstw domowych w Polsce wpływ mają także czynniki demograficzne. W nadchodzących dziesięcioleciach przewidywane są duże przeobrażenia społeczno-demograficzne polskiego społeczeństwa, a zatem i zmiany w strukturze gospodarstw domowych. Zmiany te wynikać będą zwłaszcza z postępującego procesu starzenia się społeczeństwa.

Badania prowadzone przez G. Rytelewską i A. Kłopocką w 2009 roku pokazują, że motyw oszczędzania różni się w zależności od charakterystyki społeczno-demograficznej członków gospodarstwa domowego. Zmieniają się one wraz z przechodzeniem do kolejnych faz cyklu życia. Najwyższą aktywnością w zakresie oszczędzania charakteryzują się osoby w wieku 40–60 lat [Rytelewska, Kłopocka 2010: 59].

Według badań opublikowanych w *Diagnozie społecznej* w 2015 roku największe oszczędności, w tym długoterminowe, tworzone są przez osoby w wieku 35–55 lat. Okres życia wcześniejszy a także późniejszy charakteryzuje ujemna stopa oszczędności. Oznacza to, że wraz z postępującym procesem starzenia się społeczeństwa tempo tworzenia oszczędności, zwłaszcza długoterminowych słabnie. Szacuje się, że prognozowane zmiany w strukturze wiekowej gospodarstw domowych wpłyną na spadek stopy oszczędzania o około 3,4%. Zjawisko to mogłoby być łagodzone poprzez zmiany struktury wiekowej osób czynnych zawodowo.

3. WIELKOŚĆ I STRUKTURA OSZCZĘDNOŚCI GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE

Analiza danych statystycznych pokazuje, że przeciętny Polak posiada bardzo niewielkie oszczędności, a więcej niż połowa Polaków deklaruje, że oszczędności w ogóle nie posiada. W latach 2000–2015 podwoił się wprawdzie odsetek gospodarstw, które mają jakieś oszczędności, ale jest to jedynie 45% gospodarstw domowych [Diagnoza społeczna 2015]. Również skromna jest wysokość posiadanych oszczędności. W większości nie przekraczają one trzech miesięcznych wynagrodzeń. Z badania ankietowego przeprowadzonego przez Fundację Kronenberga w 2013 roku wynika, że oszczędzanie dotyczy jedynie ludzi zamożnych, a bieżące dochody gospodarstw domowych są zbyt małe, aby jeszcze można było część z nich odłożyć. Tak twierdzi ponad połowa respondentów (58%) [Postawy Polaków: raport 2013].

Oszczędności gospodarstw domowych w I kw. 2015 roku wzrosły w stosunku do IV kw. 2014 roku nominalnie o 21,2 mld zł [Sytuacja finansowa: 2016]. Wprawdzie oszczędności w liczbach bezwzględnych rosną, ale stopniowo maleje tempo tego wzrostu. Od roku maleje także dynamika stopy oszczędności, liczona jako relacja wartości oszczędności gospodarstw domowych do uzyskiwanych przez nie dochodów do dyspozycji. Stopa oszczędzania obejmuje oszczędności dobrowolne i oszczędności emerytalne. Analizując strukturę oszczędności stwierdzić można wzrost udziału oszczędności dobrowolnych kosztem oszczędności emerytalnych. W rezultacie w I kwartale 2015 roku oszczędności dobrowolne stanowiły już 89% oszczędności ogółem.

Tabela 1. Dynamika dochodów do dyspozycji i oszczędności w latach 2013–2015

	2013	2014	III kw. 2015
Dochody do dyspozycji brutto	1,3	2,7	2,7
Stopa oszczędzania	2,6	1,9	1,3

Źródło: sytuacja finansowa sektora gospodarstw domowych w III kw. 2015 r. Nr 01/16 (luty 2016 r.), [dostęp 15.04.2016].

Według danych NBP w końcu 2015 roku oszczędności gospodarstw domowych w gotówce, a także ulokowane w bankach, funduszach inwestycyjnych i emerytalnych, akcjach i obligacjach przekroczyły bilion 140 miliardów złotych. W stosunku do końca roku 2014 oszczędności wzrosły o 6%. Ponad połowa tych oszczędności ma charakter krótkoterminowy. Są to pieniądze umieszczone w bankach na rachunkach bieżących i na lokatach krótkoterminowych. Z punktu widzenia mikro-ekonomicznego ten rodzaj oszczędności warunkuje realizację bieżących potrzeb gospodarstwa domowego, wpływa znacząco na wielkość efektywnego popytu na rynku dóbr i usług. Tempo zmian wielkości oszczędności krótkoterminowych stanowić więc może ważny element krótkookresowego prognozowania i wpłynąć na zachowania producentów.

Z badania prowadzonego przez TNS Polska na potrzeby akcji Tydzień dla Oszczędzania, którą organizuje systematycznie Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowy na temat postaw Polaków wobec oszczędzania wynika, że długoterminowe regularne oszczędzanie interesuje ponad 11% respondentów [Postawy Polaków: raport 2013]. Deklarują oni odkładanie większej kwoty pieniędzy w celu zabezpieczenia przyszłości swojej rodziny. Analizują oferty instytucji finansowych przedstawiające produkty finansowe, lecz darzą je ograniczonym zaufaniem. Jedynie 3% ankietowanych zaangażowałoby się w oszczędzanie na okres ponad 10 lat. W podsumowaniu badań autorzy stwierdzają, że blisko dwie trzecie Polaków uważa, że warto oszczędzać z myślą o przyszłości, ale ponad połowa Polaków przeznaczca całość swoich dochodów na bieżącą konsumpcję.

Tabela 2. Struktura oszczędności gospodarstw domowych w latach 2010–2015 w mld zł.

Instrumenty finansowe	2010	2011	2012	2013	2014	2015 III kw.
Gotówka	87,8	97,7	98,5	110,0	125,9	140,0
Depozyty	430,8	487,1	526,4	559,3	611,3	641,4
Krótkoterminowe dłużne papiery wartościowe	0,6	0,3	0,3	0,4	0,2	0,3
Długoterminowe dłużne papiery wartościowe	6,4	7,6	8,8	4,1	4,3	4,7
Krótkoterminowe kredyty i pożyczki	3,5	3,7	3,5	3,4	4,9	3,7
Długoterminowe kredyty i pożyczki	7,6	7,1	8,0	8,8	9,3	9,6
Akcje notowane	52,1	39,6	37,9	45,5	41,3	42,3
Akcje nienotowane i inne udziały kapitałowe	176,1	176,8	247,9	287,6	280,6	310,3
Udziały w funduszach inwestycyjnych	69,9	58,0	67,0	85,2	97,0	106,7
Udziały netto w rezerwach ubezpieczeń na życie	71,6	67,4	74,4	76,3		77,8
Udziały netto w rezerwach funduszy emerytalnych	229,2	233,5	280,4	311,4	176,5	161,5

Zródło: raport specjalny Banku Polskiego PKO S.A. z dnia 12.03.2015; Rachunki finansowe Narodowego Banku Polskiego 2014 i III kw. 2015.

Według danych Banku Polskiego PKO S.A. (tabela 2) w strukturze aktywów finansowych gospodarstw domowych dominowały depozyty, a ich udział rośnie systematycznie od 2008 r. O blisko jedną trzecią zmniejszyły się udziały netto w rezerwach funduszy emerytalnych. Stan ten potwierdzają też dane zawarte w informacjach Narodowego Banku Polskiego dotyczących sytuacji finansowej gospodarstw domowych. Wynika z nich, że na koniec I kwartału 2015 roku stan aktywów finansowych gospodarstw domowych wyniósł 1 681,2 mld zł i był wyższy o 3,4% w porównaniu z poprzednim kwartałem oraz o 4,7% względem analogicznego kwartału 2014 roku [Sytuacja finansowa: 2016]. W końcu III kw. 2015 roku aktywa finansowe gospodarstw domowych wynosiły 1 719,6 mld zł. Na tym samym poziomie kształtowały się one w II kwartale 2015 roku wykazując w stosunku do roku 2014 trzyprocentowy wzrost. Wzrost ten zanotowano jednak przede wszystkim w aktywach o niskim poziomie ryzyka i dużej płynności, a więc w gotówce i depozytach krótkoterminowych. Ten trend został utrzymany także w IV kwartale 2015 roku.

4. CELE I FORMY DŁUGOTRWAŁEGO OSZCZĘDZANIA

Dla prowadzenia polityki pieniężnej, a także funkcjonowania instytucji rynku finansowego istotne są informacje na temat celów i preferowanych przez gospodarstwa domowe form oszczędzania. Znajomość celów i form oszczędzania dłu-

goterminowego pozwala na uruchomienie instrumentów wspierających decyzje finansowe gospodarstw domowych. Pozwala także na skonstruowanie dostosowanej do potrzeb oferty produktów finansowych przez instytucje rynku finansowego.

Podstawą analizy celów i form oszczędności prowadzonej w *Diagnozie społecznej* były modele wielomianowej regresji logistycznej, na podstawie których obliczono relację przeciętnych wielkości oszczędności gromadzonych w danej formie i na dany cel do całości oszczędności. Jeśli chodzi o cel przeznaczenia oszczędności, to w latach 2000–2015 wyraźnie zaznacza się spadkowa tendencja udziału gospodarstw domowych gromadzących oszczędności (tabela 3). Spadek oszczędzających na zakup dóbr trwałego użytku i zakup domu lub mieszkania można wytłumaczyć tym, że w tym okresie gospodarstwa domowe odważniej korzystały ze stosunkowo łatwo dostępnych kredytów na te cele. Niepokój może budzić gwałtowny spadek gospodarstw domowych oszczędzających na leczenie, a także na zabezpieczenie starości. W porównaniu do roku 2005 systematycznie rośnie jedynie odsetek gospodarstw domowych przeznaczających oszczędności na bieżące wydatki konsumpcyjne. Zapewne znacząco wpływają na to wydatki na uroczystości rodzinne organizowane coraz częściej poza domem.

Tabela 3. Struktura gospodarstw domowych gromadzących oszczędności ze względu na cele oszczędzania w latach 2000–2015

Cel gromadzenia oszczędności	Procent gospodarstw domowych					
	2000	2005	2009	2011	2013	2015
Rezerwa na bieżące wydatki konsumpcyjne	40	31	31	35	34	38
Stale opłaty (np. mieszkaniowe)	19	19	15	13	14	17
Zakup dóbr trwałego użytku	32	29	27	24	23	22
Zakup domu, zakup mieszkania	11	11	10	8	7	6
Remont domu, mieszkania	38	34	29	24	26	24
Leczenie	45	44	28	23	27	25
Rehabilitacja	*	*	9	9	11	9
Wypoczynek	32	33	29	26	28	27
Rezerwa na sytuacje losowe	79	71	61	60	67	64
Zabezpieczenie przyszłości dzieci	29	29	25	24	24	20
Zabezpieczenie na starość	47	36	34	35	35	31
Na rozwój własnej działalności gospodarczej	*	*	*	*	6	6
Na inne cele	20	19	18	15	12	11
Bez specjalnego przeznaczenia	9	13	12	11	10	11

*brak danych

Źródło: diagnoza społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków. Raport red. Czapiński J., Panek T. www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf, [dostęp 15.04.2016].

Do celów wymagających długoterminowego oszczędzania zaliczyć można zakup domu czy mieszkania, zabezpieczenie na starość i zabezpieczenie na przyszłość dzieci. Niepokojące jest zjawisko spadku odsetka gospodarstw domowych oszczę-

dzających na te właśnie długoterminowe cele. W roku 2015 w stosunku do roku 2000 spadek ten wynosił w przypadku:

- zakupu domu czy mieszkania – 39%,
- zabezpieczenia na przyszłość dzieci – 31%,
- zabezpieczenia na starość – 34%.

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że w 2015 roku odsetek gospodarstw domowych przeznaczających oszczędności na zakup domu/mieszkania zmniejszył się niewiele, bo o 1% w stosunku do roku 2013. Wobec dużych potrzeb w tym obszarze, zgłaszanych zwłaszcza przez ludzi młodych, rozpoczynających swoje dorosłe życie, sytuacja ta może budzić uzasadnione obawy. O ile szacunki dla 2009 roku wskazywały, że na ten cel swoje oszczędności gromadzi około 10% gospodarstw domowych, to w 2015 roku jest to już tylko nieco ponad 6% gospodarstw domowych. Jest to bardzo niewiele, jeśli weźmie się pod uwagę rosnące wymagania instytucji finansowych w zakresie wielkości koniecznego wkładu własnego w przypadku zakupu nieruchomości. Nakłada się na to problem zmniejszenia się liczby gospodarstw domowych oszczędzających na zabezpieczenie przyszłości dzieci aż o 4%.

Obawy budzi także przyszłość pokolenia ludzi, którzy za kilka czy kilkanaście lat będą w wieku poprodukcyjnym. Mimo starzejącego się społeczeństwa już teraz o 4% w stosunku do roku 2013 zmniejszyła się liczba gospodarstw domowych, dla których ważnym celem oszczędzania jest zabezpieczenie na starość. Wnioski z badań można więc ocenić jako wysoce alarmujące.

Tabela 4. Struktura oszczędności w roku 2015 ze względu na cele oszczędzania

Cel gromadzenia oszczędności	Szacunkowy odsetek oszczędności zgromadzonych z przeznaczeniem na dany cel
Rezerwa na bieżące wydatki konsumpcyjne	3,9
Stałe opłaty (np. mieszkaniowe)	2,1
Zakup dóbr trwałego użytku	5,4
Zakup domu, zakup mieszkania	7,1
Remont domu, mieszkania	4,4
Leczenie	4,5
Rehabilitacja	2,3
Wypoczynek	7,6
Rezerwa na sytuacje losowe	18,4
Zabezpieczenie przyszłości dzieci	7,9
Zabezpieczenie na starość	22,2
Na rozwój własnej działalności gospodarczej	2,8
Na inne cele	4,4
Bez specjalnego przeznaczenia	6,9

Źródło: diagnoza społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków. Raport red. Czapiński J., Panek T. www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf, [dostęp 15.04.2016].

Biorąc pod uwagę strukturę oszczędności gospodarstw domowych, to w ogólnej wysokości oszczędności długoterminowe (zakup domu/mieszkania, zabezpieczenie przyszłości dzieci, zabezpieczenie na starość) stanowią co najmniej 37%. Najwyższy odsetek (22%) wykazują wprawdzie oszczędności przeznaczone na zabezpieczenie starości, ale wydaje się, że jest on nadal zbyt niski, biorąc pod uwagę coraz skromniejsze możliwości finansowania tego celu przez budżet państwa w nie tak odległej przyszłości.

Cel oszczędzania istotnie wpływa na wybór poszczególnych form oszczędzania przez gospodarstwo domowe. Wybór ten, będący wynikiem oceny atrakcyjności dostępnych produktów oszczędnościowych uwarunkowany jest najczęściej stopą zwrotu, stopniem płynności, poziomem ryzyka i dostępnością.

Tabela 5. Struktura gospodarstw domowych gromadzących oszczędności ze względu na formy oszczędzania w latach 2000–2015

Forma oszczędzania	Procent gospodarstw domowych				
	2000	2009	2011	2013	2015
Lokaty w bankach w złotych	78	70	68	66	53
Lokaty w bankach w walutach obcych	11	6	5	4	5
W gotówce	31	42	42	45	59
W polisie ubezpieczeniowej	*	*	10	9	18
Długoterminowe programy oszczędnościowe	*	*	*	5	5
W obligacjach	4	3	3	2	3
Udziały oraz akcje w spółkach akcyjnych	3	1	2	1	2
W funduszach inwestycyjnych	4	10	9	7	8
Indywidualne Konto Emerytalne / Zabezpieczenia Emerytalnego	*	7	5	5	7
W Pracowniczym Programie Emerytalnym	*	*	*	*	4
W papierach wartościowych notowanych na giełdzie	3	2	3	2	3
Inwestycje w nieruchomości	4	5	4	3	4
Inwestycje w inne niż nieruchomości dobra materialne	3	2	2	2	2
W innej formie	6	7	6	5	3

*brak danych

Źródło: diagnoza społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków. Raport red. Czapiński J., Panek T. www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf, [dostęp 15.04.2016].

Analizując dane charakteryzujące lata 2000–2015 stwierdzić można, że zmieniły się główne formy oszczędności. Spadł mianowicie odsetek gospodarstw posiadających lokaty bankowe w złotych, a wzrósł odsetek gospodarstw mających oszczędności w gotówce i w polisie ubezpieczeniowej.

Spśród form wymagających długoterminowego oszczędzania wymienić można długoterminowe programy oszczędnościowe (5% gospodarstw), oszczędności w polisach (18% gospodarstw) i funduszach inwestycyjnych (8 % gospodarstw), w funduszach emerytalnych (7% gospodarstw), w nieruchomościach (4% gospo-

darstw). Nawet jeśli przyjąć, że do grupy oszczędności długoterminowych należą także udziały w spółkach akcyjnych (2% gospodarstw) i obrocie giełdowym (3% gospodarstw) oraz lokaty w obligacjach (3% gospodarstw), to potwierdza to wniosek, że tylko niewielka część gospodarstw domowych oszczędza długoterminowo. W rzeczywistości liczba tych gospodarstw jest jeszcze mniejsza, ponieważ te zamożne gospodarstwa domowe wybierają kilka form oszczędzania.

Autorzy *Diagnozy ...* zastrzegają, że „badanie tego typu nie jest w stanie objąć najbardziej zamożnych gospodarstw domowych”. Dane zawarte w tabeli nie ujmują informacji o formach gromadzenia oszczędności przez gospodarstwa domowe o najwyższym poziomie dochodów i najwyższym poziomie oszczędności. Faktem bowiem jest, że większość majątku pochodzącego z inwestowania poprzez Warszawską Giełdę Papierów Wartościowych zgromadzone jest w rękach niewielkiej grupy osób.

Tabela 6. Struktura oszczędności w roku 2015 ze względu na formę oszczędzania

Forma oszczędzania	Szacunkowy odsetek oszczędności zgromadzonych w danej formie
Lokaty w bankach w złotych	32,4
Lokaty w bankach w walutach obcych	4,2
W gotówce	12,9
W polisie ubezpieczeniowej	4,7
Długoterminowe programy systematycznego oszczędzania	1,3
W obligacjach	1,4
Udziały oraz akcje w spółkach akcyjnych	1,2
W funduszach inwestycyjnych	4,9
Indywidualne Konto Emerytalne / Zabezpieczenia Emerytalnego	2,2
W Pracowniczym Programie Emerytalnym	1,7
W papierach wartościowych notowanych na giełdzie	2,4
Inwestycje w nieruchomości	6,9
Inwestycje w inne niż nieruchomości dobra materialne	0,6
Konto oszczędnościowe	9,6
Konto osobiste ROR	13,4
W innej formie	0,6

Źródło: diagnoza społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków. Raport red. Czapiński J., Panek T. www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf, [dostęp 15.04.2016].

Analizując strukturę globalnych oszczędności gospodarstw domowych w Polsce w 2015 roku stwierdzić można, że największa część oszczędności polskich gospodarstw domowych zgromadzona jest w formie lokat w bankach w złotych; około 32% wolnych środków przeznaczane jest na oszczędzanie w tej formie (tabela 6). W dalszej kolejności znajdują się oszczędności w formie nieoprocentowanych rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych (ROR). Odsetek oszczędności zgromadzonych w tej formie wynosi nieco ponad 13%. Także 13% wynosi udział gotówki

w portfelach oszczędnościowych. Pomimo że jest to mocno przestarzała forma oszczędzania, nadal wiele gospodarstw domowych wybiera tę formę. Sądzić można, że wynika to z braku zaufania do instytucji rynku finansowego.

W strukturze oszczędności gospodarstw domowych oszczędności długoterminowe stanowią około 15% (fundusze inwestycyjne i emerytalne, polisy ubezpieczeniowe, długoterminowe programy oszczędzania). Gdyby zaliczyć do form długoterminowych także lokowanie w obligacje, papiery wartościowe notowane i nienotowane na giełdzie to odsetek oszczędności długoterminowych wzrósłby o 5%, co oznaczałoby, że tylko piąta część oszczędności gospodarstw domowych w Polsce ma charakter długoterminowy. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że te środki, które gospodarstwa domowe oszczędzają w formie lokat bankowych, przekształcane są na rynku finansowym w bezpieczne papiery skarbowe i przynajmniej część z nich może mieć charakter długoterminowy.

5. GŁÓWNE PROBLEMY W DŁUGOTERMINOWYM OSZCZĘDZANIU

Występująca w ostatnich latach spadkowa tendencja w poziomie stóp procentowych wydaje się sprzyjać rozwojowi alternatywnych wobec depozytów bankowych sposobów oszczędzania długoterminowego, jak fundusze inwestycyjne, lokujące oszczędności gospodarstw domowych w papierach wartościowych czy produkty ubezpieczeniowe z kapitałem inwestycyjnym. W Polsce udział tych funduszy w strukturze oszczędności wyniósł w 2015 roku 9,6%. Nie wydaje się możliwe, aby w najbliższej perspektywie ten udział znacząco wzrósł. Opinia ta może być uzasadniona głównie trwającym już kilka lat spadkiem zaufania do banków, a przede wszystkim do instytucji finansowych sprzedających produkty długoterminowego oszczędzania. Na rynek produktów długoterminowego oszczędzania wkroczyły też znacząco towarzystwa ubezpieczeniowe. Sytuację na rynku finansowym charakteryzuje duża turbulencja z przewagą wyraźnych spadków kursów papierów wartościowych na rynku kapitałowym. Stosunkowo niski poziom dochodów gospodarstw domowych wpływa też na niski stopień akceptacji ryzyka, charakterystycznego dla produktów długoterminowego oszczędzania. Nie zachęcają do długoterminowego oszczędzania niskie stopy procentowe na rynku pieniężnym. Stopy procentowe Narodowego Banku Polskiego w latach 2001–2015 uległy znacznemu obniżeniu:

- stopa referencyjna z 11,50 do 1,50,
- stopa lombardowa z 15,50 do 2,50,
- stopa depozytowa z 7,50 do 0,50,
- stopa redyskontowa z 14,0 do 1,75.

Trudno przewidzieć jak będą kształtowały się stopy procentowe począwszy od drugiej połowy 2016 roku, ustalone przez Radę Polityki Pieniężnej w nowym składzie, ale wydaje się, że nie nastąpi ich radykalny wzrost.

Atrakcyjność programów oszczędzania długoterminowego obniża zdecydowanie „podatek Belki”. Podatkiem tym rząd wręcz „karze” oszczędzających. Sądzić można, że to właśnie ten rodzaj podatku wywołał poszukiwanie przez inwestorów takich produktów finansowych, które omijałyby ten przepis, (m.in. tzw. polisolokaty). Radykalna zmiana kursu franka szwajcarskiego i obniżenie stabilności w różnych obszarach funkcjonowania Unii Europejskiej podważa też zaufanie oszczędzających nie tylko do walut obcych, ale także do banków proponujących takie formy.

W świetle badania ankietowego prowadzonego przez E. Wójcik w 2012 roku najważniejszym czynnikiem determinującym wybór formy oszczędzania długoterminowego jest dochodowość produktów. Dla około 40% posiadaczy jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych i 30% osób posiadających ubezpieczenie na życie pomocne były przy wyborze także porada doradcy finansowego oraz wizerunek instytucji sprzedającej te produkty. Marginalne znaczenie w podejmowaniu decyzji dotyczących form lokowania oszczędności miała reklama produktów finansowych [Wójcik 2014: 238–240].

Spśród czynników mogących wpłynąć na zmianę formy oszczędzania autorka wymienia dwa podstawowe: wyższy dochód z zainwestowanych oszczędności (prawie 90% ankietowanych) i gwarancja odzyskania włożonych środków (65% ankietowanych). Ważnym czynnikiem stymulującym oszczędzanie długookresowe jest zabezpieczenie oszczędności, ale właśnie produkty długoterminowego oszczędzania charakteryzują się słabym stopniem zabezpieczenia wpłaconych środków. W ostatnich latach oszukani poczuli się m.in. właściciele tzw. polisolokat, którzy swoje oszczędności ulokowali długoterminowo kupując ten produkt. Okazało się mianowicie, że nie jest on właściwie ani polisą, ani lokatą, a odzyskanie większej części wpłaconych pieniędzy jest możliwe właściwie tylko na drodze sądowej. Potwierdza to tezę, że większość Polaków nie posiada dostatecznej wiedzy na temat długoterminowych produktów finansowych. Brak jest też umiejętności planowania finansowego długoterminowego, a także oceny opłacalności i stopnia ryzyka produktów finansowych.

Wiele wątpliwości budzi nadal sposób sprzedaży produktów finansowych. Doradca finansowy często jest jedynie sprzedawcą tych produktów, a jego wynagrodzenie uzależnione jest od wartości sprzedaży. Doradcą finansowym nie może być przypadkowa osoba, często obecnie przekwalifikowana w systemie studiów podyplomowych. Zawód ten wymaga określonych predyspozycji i cech osobowych.

Nieufność Polaków w kwestiach oszczędzania długoterminowego wynika też z niepewnego otoczenia politycznego, kryzysów gospodarczych, ale nade wszystko z doświadczeń osób oszczędzających w przeszłości w warunkach dużej inflacji. Odkładane przez wiele lat środki pieniężne straciły swoją wartość, a nawet przepadły. Żywa jest też pamięć, że ostatni światowy kryzys gospodarczy miał w dużym stopniu swe źródło w kryzysie finansowym wywołanym działalnością kredytową banków komercyjnych. Z wyżej przedstawionych powodów oszczędzający mają

nadal bardzo ograniczone zaufanie do instytucji rynku finansowego, ale też formułują wiele wątpliwości do polityki państwa w tym zakresie.

6. ZAKOŃCZENIE

Wzrost wielkości długoterminowych oszczędności gospodarstw domowych, tak pożądaných z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce, jest procesem długofalowym. Zwłaszcza budowanie zaufania do prowadzonej polityki monetarnej i instytucji rynku finansowego wymaga czasu. Prowadzone przez wiele ośrodków badawczych wielostronne analizy stanu i struktury oszczędności gospodarstw domowych w Polsce dostarczają informacji również o czynnikach wpływających na oszczędzanie długoterminowe. Wydaje się, że wyniki tych badań są stosunkowo słabo wykorzystywane przez instytucje państwa i rynku finansowego do tworzenia programów stymulujących oszczędzanie gospodarstw domowych. Niepokój może budzić zwłaszcza spadkowa tendencja liczby gospodarstw oszczędzających. Analizując tę tendencję z punktu widzenia celów oszczędzania stwierdzić można, że gospodarstwom domowym łatwiej jest finansować swoje potrzeby z kredytu i pożyczek niż z oszczędności. Spadek oszczędzających na zakup dóbr trwałego użytku i zakup domu lub mieszkania można wytłumaczyć tym, że w analizowanym okresie gospodarstwa domowe odważniej korzystały ze stosunkowo łatwo dostępnych kredytów na te cele. Niestety nastąpił też gwałtowny spadek gospodarstw domowych oszczędzających na leczenie, a także na zabezpieczenie starości. Może to stanowić duży problem, biorąc pod uwagę postępujący proces starzenia się społeczeństwa i coraz skromniejsze możliwości finansowania tych celów przez budżet państwa w nie tak odległej przyszłości. Spadek oszczędności, jak wskazują dane statystyczne, nie wynika ze zmniejszenia dochodów gospodarstw domowych. Przyczyną spadku są w dużym stopniu pojawiające się ostatnio „afery” związane z utratą oszczędności oraz niska rentowność, a często jej brak. Pilnym zadaniem instytucji rynku finansowego, zadaniem wspieranym przez państwo powinno więc być tworzenie programu oszczędzania długoterminowego zarówno w skali mikro- jak i makroekonomicznej.

Literatura

- [1] Frączek, B.: *Ocena atrakcyjności poszczególnych form oszczędzania i inwestowania*. W: *Oszczędzanie i inwestowanie w teorii i praktyce*. J. Harasim (red.). Katowice: PTE Oddział Katowice 2010.
- [2] Rytelewska, G., Kłopocka, A.: *Wpływ czynników demograficznych na poziom i strukturę oszczędności gospodarstw domowych w Polsce*. „Bank i Kredyt” 2010, 41 (1).
- [3] Wójcik, E.: *Konkurencja na rynku oszczędności w Polsce*. Warszawa: CeDeWu. platinum 2014.

- [4] Wójcik, E.: *Zjawisko oszczędzania indywidualnego w Polsce*. W: *Oszczędzanie i inwestowanie w teorii i praktyce*, J. Harasim (red.). Katowice: PTE: Oddział Katowice 2010.

Źródła internetowe

- [1] Diagnoza społeczna 2015 Warunki i jakość życia Polaków. Raport red. Czapieński J., Panek T. www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf, [dostęp 15.04.2016].
- [2] Postawy Polaków wobec oszczędzania, raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, TNS Polska, październik 2013 www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/fk_oszcz_2013.pdf, [dostęp 13.04.2016].
- [3] Rachunki finansowe Narodowego Banku Polskiego 2014 i III kw. 2015 www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/krf.htm, [dostęp 15.04.2016].
- [4] Polskie oszczędności w świecie niskich stóp procentowych Raport specjalny Banku Polskiego PKO S.A. z dnia 12.03.2015; www.pkobp.pl/media.../d1a-278a2-562c-4ff2-b5cf-35f776do639e.pdf, [dostęp 20.04.2016].
- [5] Sytuacja finansowa sektora gospodarstw domowych w III kw. 2015 r. Nr 01/16 (luty 2016 r.), www.nbp.pl/publikacje/domowe/domowe_3_2014.pdf, [dostęp 15.04.2016].

dr Wanda Nagórny

Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka

Wydział Nauk Społecznych i Technicznych

ul. Krasińskiego 2, 40-952 Katowice

w.nagorny@swsz.katowice.pl

POLITECHNIKA OPOLSKA

ISSN 2353-8899

